

Лебедева Т. О.,

аспірант

Науково-дослідного інституту публічного права

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню міжнародно-правових засад протидії корупційним правопорушенням. Указано, що міжнародні стандарти протидії корупції зафіксовані в низці міжнародних документів, які розглянуті в статті. Підведено підсумок, що методи боротьби з корупцією в різних країнах світу можуть знайти застосування в українській практиці тільки в разі глибокої системної трансформації і зміни низки системних параметрів, починаючи зі зміни принципів рекрутування еліт і закінчуючи механізмами розподілу державних замовлень.

Ключові слова: міжнародно-правове регулювання, корупція, корупційні правопорушення, корупційні проступки, антикорупційне законодавство.

Постановка проблеми. Міжнародно-правовий механізм протидії корупції формувався й формується протягом тривалого часу. Міжнародне співтовариство прагнуло законодавчо врегулювати відносини у сфері протидії корупції шляхом прийняття численних актів, починаючи з розроблення правових норм кримінально-правового, цивільно-правового характеру та закінчуючи підготовкою специфічних документів [1]. Однак для ефективної боротьби з корупцією потрібен системний і комплексний підхід до формування стандарту вжитих заходів, активізація, розширення й належне здійснення міжнародного співробітництва у правовій сфері.

Міжнародне співробітництво в боротьбі з корупцією на тепер є найбільш актуальним напрямом протидії цьому явищу. Це положення зумовлено тією обставиною, що для корупції, як і для інших видів правопорушень, давно не існує національних кордонів. Водночас засоби боротьби із цим явищем продовжують залишатися переважно національними.

Указаним питанням тією чи іншою мірою приділяли увагу О. Захарчук, В. Козлов, Б. Костенко, І. Копотун, Ю. Лавренюк та інші.

Метою статті є дослідження міжнародно-правових засад протидії корупційним правопорушенням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародне співробітництво передбачає спільну роботу, участь у спільних справах, що стосуються відносин між народами, державами, у сфері зовнішньої політики. Відповідно до Статуту ООН (1945) [2], Декларації про принципи міжнародного права (1970 року) [3], Заключного акта Наради з безпеки і співробітництва держав у Європі (1975 року) [4], всі держави повинні підтримувати й розвивати співробітництво між собою відповідно до цілей і принципів Статуту ООН, інших міжнародно-правових документів і зобов'язань.

В останнє десятиліття прийнято безліч багатосторонніх міжнародних конвенцій з боротьби з корупцією, глобальних і регіональних програм і декларацій, присвячених цій проблемі.

Світова спільнота давно дійшла висновку, що корупції як загальнопоширеному негативному соціальному явищу можна ефективно протистояти тільки об'єднаними зусиллями держав, а також міжнародних організацій [5, с. 92].

Міжнародні стандарти протидії корупції зафіксовані в низці міжнародних документів, головними з яких є Конвенція ООН проти корупції [6], Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією [7], Конвенція ОЕСР з боротьби з підкупом іноземних посадових осіб під час здійснення міжнародних комерційних угод від 1997 року [8] тощо.

Цікаво відзначити, що в 2015 році країни-учасники розподілилися по групах залежно від ступеня дотримання положень цієї Конвенції із зазначенням їх сукупної частки у світовому експорті в такий спосіб. Першу групу «повністю дотримуються» (22,8%) становили чотири держави – США, Німеччина, Великобританія, Швейцарія. До другої групи «дотримуються загалом» (8,8%) увійшли шість держав – Італія, Канада, Австралія, Австрія, Норвегія, Фінляндія. Третя група «обмежено дотримуються» (12,7%) представлена дев'ятьма державами – Франція, Нідерланди, Південна Корея, Швеція, Угорщина, ПАР, Португалія, Греція, Нова Зеландія. У четвертій групі «дотримуються мінімально або не дотримуються» (20,4%) 20 держав – Японія, Іспанія, Бельгія та інші.

На 102-й сесії 4 травня 1998 року Комітет міністрів прийняв Резолюцію № 98 про розроблення часткової й розширеної угоди про створення Групи держав проти корупції (ГРЕКО), щоб розширити можливості її членів у боротьбі з корупцією шляхом спостереження за виконанням їхніх зобов'язань.

Приєднавшись до ГРЕКО, Україна зобов'язалася брати участь у процесі взаємного оцінювання в рамках Групи. У травні 2009 року на пленарному засіданні ГРЕКО затверджено звіт щодо виконання Україною антикорупційних рекомендацій цієї міжнародної організації. Ці рекомендації надано Україні за результатами першого та другого раундів оцінювання. Зазначені раунди оцінювання присвячені діяльності спеціалізованих органів, які займаються запобіганням корупції, питанням імунітету посадових осіб щодо кримінального переслідування, а також питанням виявлення, вилучення й конфіскації доходів та іншого майна, отриманих унаслідок корупції, запобігання корупції в системі державного управління, відповідальності юридичних осіб за корупційні злочини [9, с. 13].

Відповідно до ст. ст. 1, 2 Статуту Групи держав з боротьби з корупцією, метою Групи держав є вдосконалення компетентності її членів у боротьбі з корупцією для вжиття заходів через динамічний процес спільного оцінювання методів проведення й однакового впливу згідно з їхніми зобов'язаннями в цій сфері. Для досягнення мети група «GRECO» спостерігає за дотриманням Керівних принципів боротьби з корупцією, які прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 6 листопада

1997 року; спостерігає за впровадженням міжнародних законодавчих документів, прийнятих відповідно до Програми дій боротьби з корупцією, згідно з положеннями, які містяться в цих документах [10].

15 листопада 2000 року в Нью-Йорку Резолюцією № 55/25 на 62-му пленарному засіданні 55-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН прийнята Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, в якій ст. ст. 8 і 9 присвячені корупції й заходам боротьби з нею [11].

Серед вищезгаданих міжнародних договорів з боротьби з корупцією варто виділити Конвенцію ООН проти корупції 2003 року [12], універсальний міжнародний договір, який об'єднує 172 держави. День відкриття Конвенції для підписання – 9 грудня – з 2004 р відзначається як Міжнародний день боротьби з корупцією. Ця Конвенція визначає криміналізацію корупційних діянь, передбачає заходи щодо запобігання корупції в державному і приватному секторі, налагодження міжнародного співробітництва в цій сфері й повернення активів, а також технічну допомогу, обмін інформацією, механізм здійснення Конвенції та контролю за її виконанням.

У преамбулі цієї Конвенції визнається важливість активізації співробітництва для ефективної боротьби з корупцією, а також містяться загальні, спеціальні принципи та інструменти імплементації. Характерно, що у 2009 році її підписали 129 держав, у 2010 році – 144, а до 2011 року – 151 держава з 192 держав-членів ООН. Держави-учасниці, згідно зі ст. 43 цієї Конвенції, розглядають можливість надання одна одній сприяння в розслідуванні та провадженні із цивільно-правових та адміністративних питань, пов'язаних із корупцією, якщо це доцільно й відповідає їхній внутрішній правовій системі. Виходячи із цього, питання, пов'язані з протидією корупції, повинні бути регламентовані національним законодавством. Так як конституції більшості держав світу (США, Франція, Аргентина та інших) передбачають пряму дію міжнародних договорів, відповідно, з метою реалізації антикорупційних конвенцій держава-підписант має самостійно визначити закони й підзаконні нормативно-правові акти, що підлягають прийняттю.

Конвенція спрямована на захист осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, включаючи можливість відшкодування збитків. Крім того, ця Конвенція є, мабуть, єдиним міжнародним документом, який дає визначення корупції. Стаття 2 Конвенції передбачає: «Корупція означає прохання, пропозицію, дачу або прийняття, прямо або побічно, хабара або будь-якої іншої неналежної переваги чи обіцянки такої, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку, або поведінку, необхідну від одержувача хабара, неналежної переваги чи обіцянки такої» [12].

Імплементація норм міжнародного права у сфері боротьби з корупцією є важливим складником формування глобального антикорупційного порядку, а також необхідною умовою ефективною боротьби з корупцією на національному рівні. Аналіз показує, що законодавствам практично всіх держав притаманні фрагментація положень міжнародних актів, які імплементуються, їх вибіркового характеру, що значно знижує успішність правореалізації [13, с. 114].

Антикорупційна стратегія всіх держав в основному спрямована на забезпечення системного підходу до протидії корупції в публічній і приватній сферах. У свою чергу, систем-

ний підхід передбачає єдині принципи боротьби з корупцією в державному й недержавному секторі (публічність, прозорість діяльності, контроль і відповідальність осіб, недопущення конфлікту інтересів, поєднання правових і неправових засобів). Законодавством багатьох країн (Австралія, Великобританія, Бельгія, Угорщина, Данія, Ізраїль, Канада, КНР, США, Франція та інші), відповідно до Конвенції, передбачено інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб. Принцип публічності та прозорості діяльності реалізується в таких правових формах, як опублікування інформації, що стосується їхньої діяльності, а також декларування доходів і витрат державних і муніципальних службовців.

Відповідно до Конвенції ООН проти корупції, держави-учасники змушені вдосконалювати своє законодавство й правозастосовну практику, спрямовану на встановлення обов'язку декларування доходів і витрат державними посадовими особами [14, с. 52]. Такий обов'язок закріплюється законодавчо й підзаконними нормативно-правовими актами для різних категорій посадових осіб практично в усіх європейських країнах, Китаї, Сінгапурі, Канаді, США та інших. Як правило, в декларації про витрати включають відомості про інвестиції, нерухоме й рухоме майно, володіння цінними паперами та частками капіталу, банківські вклади, а також про видані іншим особам позики, фінансові зобов'язання, в тому числі виплати по кредитах, страхових та інших договорах, відшкодування шкоди, компенсаційні виплати, податкові відрахування, зареєстровані на чоловіка (дружину) або дітей приватні фірми (підприємства), витрати на поїздки за кордон.

На учасників суспільних відносин впливають не тільки правові регулятори протидії корупції, а й етичні норми, здатні доповнити законодавство в питаннях вирішення моральних колізій. У практику функціонування державної, муніципальної служби, уряду таких країн, як Великобританія, Німеччина, Польща, Росія, США, широко впроваджується концепція етичної поведінки державних і муніципальних службовців. Дотримання етичних норм сприяє зміцненню авторитету державної й муніципальної служби, довірі громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування, а також формуванню відповідного морального клімату. Принцип поєднання правових і неправових засобів протидії корупції слугує забезпеченню комплексного впливу на корупцію.

Висновки. Підводячи підсумок вищевикладеного, необхідно відзначити, що останніми роками багато зроблено для посилення антикорупційного законодавства в Україні та його відповідності міжнародним стандартам з боротьби з корупцією. Нині в складній політичній обстановці знання й вивчення міжнародних стандартів з боротьби з корупцією стає все більш актуальним як для простих громадян, так і для правозастосувачів.

Міжнародний досвід боротьби з корупцією доводить необхідність наявності як превентивних, так і заходів реагування щодо корупціонерів і корупційних схем. Інститути громадянського суспільства відіграють велику роль у досягненні ефективного контролю над прийнятими рішеннями в бюрократичних колах. Для цього необхідний налагоджений механізм діалогу між громадянським суспільством і державою на рівні спільних майданчиків взаємодії. Методи боротьби з корупцією в різних країнах світу можуть знайти застосування в українській практиці тільки в разі глибокої системної трансформації

та зміни низки системних параметрів, починаючи зі зміни принципів рекрутування еліт і закінчуючи механізмами розподілу державних замовлень.

Література:

1. Козлов В.А. Государственная политика в сфере противодействия коррупции (международно-правовой аспект). *Международное уголовное право и юстиция*. 2008. № 1.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
3. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569.
4. Заключний акт Народи з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055.
5. Адоевская О. О проблеме международных, зарубежных и национальных норм о борьбе с коррупцией. *Уголовное право*. 2013. № 3. С. 91–100.
6. Конвенція ООН проти корупції. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49.
7. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 47–48.
8. Конвенція з боротьби з підкупом посадових осіб іноземних держав у разі проведення міжнародних ділових операцій від 21 листопада 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_154.
9. Костенко Б.О., Кухарук А.В. Імплементация европейских стандартов запобігання та боротьби з корупцією в національне законодавство: навч.-метод. матеріали / уклад. Т. А. Саченко. Київ: НАДУ, 2013. 60 с.
10. Статут Групи держав з боротьби з корупцією (GRECO) від 5 травня 1998 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_144.
11. Конвенции Совета Европы и Российской Федерации: сб. документов. Москва: Юридическая литература, 2000. 340 с.
12. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49.
13. Гончаренко Г. С. Политика глобализации и коррупция. *Российский следователь*. 2014. № 15. С. 113–116.
14. Копотун І., Лавренюк Ю. Корупція як соціальне явище та її наслідки. *Світ без корупції: міф чи реальність?*: матеріали дискус.

панелі Першого Харків. міжнар. юрид. форуму «Право та проблеми сталого розвитку в глобалізованому світі», м. Харків, 3–6 жовт. 2017 р. / М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Нац. акад. прав. наук України, USAID, ОБСС. Харків: Право, 2017. С. 49–53.

Лебедева Т. А. Международно-правовые основы противодействия коррупционным правонарушениям

Аннотация. Статья посвящена исследованию международно-правовых основ противодействия коррупционным правонарушениям. Указано, что международные стандарты противодействия коррупции зафиксированы в ряде международных документов, которые рассмотрены в статье. Подведен итог, что методы борьбы с коррупцией в разных странах мира могут найти применение в украинской практике только в случае глубокой системной трансформации и изменения целого ряда системных параметров, начиная с изменения принципов рекрутирования элит и заканчивая механизмами распределения государственных заказов.

Ключевые слова: международно-правовое регулирование, коррупция, коррупционные правонарушения, коррупционные проступки, антикоррупционное законодательство.

Lebedieva T. International legal principles of combating corruption

Summary. The article is devoted to the study of the international legal framework for combating corruption. It is stated that international standards for combating corruption are recorded in a number of international documents that were considered in the article. It is summarized that methods of combating corruption in different countries of the world can find application in Ukrainian practice only in the case of deep system transformation and change of a number of system parameters, starting with changing the principles of recruiting elites and ending with mechanisms of distribution of government orders.

Key words: international legal regulation, corruption, corruption offenses, corruption misdemeanours, anti-corruption legislation.